

В очікуванні варварів

КУПИТИ

Про книгу

Десятиліттями міський суддя був вірним слугою Імперії, керуючи справами невеликого прикордонного поселення та ігноруючи чутки про неминучу війну з варварами. Коли зі столиці прибувають експерти з допитів, він стає свідком садистського та несправедливого поводження імперських катів із полоненими. Охоплений співчуттям до жертв, суддя чинить донкіхотський акт повстання.

Джон Максвелл Кутзее
**В ОЧІКУВАННІ
ВАРВАРІВ**

Ніколасу та Гізелі

Я ніколи не бачив нічого подібного: два маленькі скляні кружальця, що висять перед його очима в дротяних петельках. Він що, незрячий? Було б зрозуміло, якби він хотів приховати сліпі очі. Але він не сліпець. Ззовні ці темні кружальця здаються непрозорими, але він бачить крізь них. Він каже мені, що це — новітній винахід.

— Вони захищають очі від сліпучого сонця,— пояснює він.— Тут, у пустелі, розумієш їхню користь. З ними не треба постійно мружитись. І менше болить голова. Дивіться,— він легенько торкається куточків очей,— жодної зморшки.— Він знову опускає скельця. І справді, у нього шкіра молодого людини.— У нас усі їх носять.

Ми сидимо в найкращій кімнаті корчми, перед нами на столі — сулія та миска з горіхами. У розмові ми не торкаємося причин, через які він тут. У нього надзвичайні повноваження, і цього достатньо. Натомість ми говоримо про полювання. Він розповідає про останні неймовірні лови, на які виїжджав: тоді забили тисячі оленів, вепрів, ведмедів — так багато дичини, що довелося залишити гнити там цілу гору туш («Було дуже шкода»). Я розкакую йому про величезні зграї гусей і качок, які під час перельоту щороку опускаються на наше озеро, і тутешні способи їх уполовати. Я пропоную звозити його на нічну риболовлю на тубільному човні. «Таким досвідом не слід нехтувати,— кажу я.— Рибалки з палаючими смолоскипами б'ють у барабани над водою, щоби загнати рибу до розкинутих ними тенет». Він киває. І розповідає про свою подорож на інший кордон, де люди вважають делікатесом певні види змій, і величезну антилопу, яку він якось підстрелив.

Він невпевнено пробирається незнайомою обстановкою, але темних скелець не знімає. Іде він рано. Він зупинився тут, у корчмі, оскільки це найкраще житло з того, що пропонується в місті. Я наголошую прислузі, що він дуже поважний гість. «Це полковник Джолл із Третього відділу,— кажу я.— А Третій відділ тепер — головний підрозділ Національної Гвардії.— Принаймні про це говорять застарілі чутки, що долинають до нас зі столиці. Власник корчми киває, служниці догідливо схиляють голови.— Ми маємо справити на нього гарне враження».

Я виношу свою циновку на стіну фортеці, де нічний вітерець хоч якось полегшує спеку. На пласких дахах міста в місячному світлі розрізняю силуети людей, що сплять. З-під горіхів на майдані до мене досі долинає приглушений гомін розмов. У темряві, мов світляк, жевріє чиясь люлька — то згасає, то знову спалахує. Літо повільно добігає кінця. Сади знемагають під тягарем плодів. Востаннє я був у столиці ще замолоду.

Я прокидаюся до світанку й навшпиньки йду сходами вниз повз поснулих вояків, що хроплять і зітхають, зустрівшись у снах зі своїми матерями та коханими. З небес на нас дивляться тисячі зір. Воістину — тут ми на даху світу. Прокинешся серед ночі просто неба, і ця краса засліплює.

Вартовий біля воріт міцно спить, схрестивши ноги та тримаючи рушницю на руках, мов дитину. Комірчина брамника зачинена, його візок стоїть зовні. Іду далі.

***

— Приміщення для утримання в'язнів у нас немає,— пояснюю я.— Злочини тут трапляються не часто й зазвичай караються штрафом або примусовими роботами. Цей сарай, як бачите, просто прибудова до комори.

Усередині тісно й тхне. Вікон немає. Двоє затриманих лежать зв'язані на підлозі. Тхне від них — застарілою сечею. Кличу всередину

охоронця:

— Принеси води, хай вони помиються, і швидше, будь ласка.

Веду гостя до прохолодного сутінку комори.

— Цього року ми сподіваємося зібрати три тисячі бушелів із громадських земель. Ми сіємо тільки раз. Погода нам дуже посприяла.

Ми розмовляємо про пацюків і те, як контролювати їхню чисельність. Коли повертаємося до сараю, там пахне вологим попелом, а арештанти вже стоять навколішки в кутку. Один — старий, інший — хлопець.

— Їх затримали кілька днів тому,— розповідаю я.— Десять за двадцять миль звідси був набіг. Дивно, бо зазвичай вони тримаються подалі від форту. Цих двох затримали вже після цього. Вони стверджують, що не мають жодного стосунку до набігу. Не знаю. Можливо, вони кажуть правду. Якщо хочете з ними поговорити, я, певна річ, допоможу перекласти.

Обличчя хлопця напухле й розбите, одне око геть запливло. Сідаю перед ним навпочіпки й легенько плескаю по щоці:

— Слухай, хлопче,— промовляю я прикордонним діалектом,— треба поговорити.

Він не реагує.

— Прикидається,— каже охоронець.— Усе він розуміє.

— Хто його побив?

— Не я,— каже охоронець.— Він таким був, коли його привели.

— Хто тебе побив? — запитую в хлопця.

Він мене не слухає. Пильно дивиться за моє плече, але не на охоронця, а на полковника.

Я обертаюся до Джолла.

— Він, мабуть, ніколи такого не бачив,— показую жестом.— Я про скельця. Певно вважає, що ви сліпий.

Але Джолл на мою усмішку не відповідає. Схоже, у присутності в'язнів вони мають поводитись офіційно.

Сідаю навпочіпки перед старим:

— Послухай. Ти тут, бо тебе затримали за крадіжку худоби. Сам розумієш, це справа серйозна. Ти знаєш, що тебе за це можуть покарати.

Він облизує пересохлі губи. Його обличчя сіре й виснажене.

— Старий, бачиш цього добродія? Він приїхав сюди аж зі столиці. Він відвідує всі форти вздовж кордону. Його робота — знаходити правду. Це все, що він робить,— знаходить правду. Не хочеш розмовляти зі мною, тоді доведеться говорити з ним. Розумієш?

— Ясновельможний пане,— хрипко починає старий і прокашлюється.

— Ясновельможний пане, ми нічого не знаємо про крадіжку. Вояки перестріли нас і зв'язали. Ні за що. Ми йшли сюди до лікаря. Цей хлопець — син моєї сестри. У нього гноянка, що ніяк не загоїться. Ми не злодії. Покажи ясновельможним панам свою гноянку.

Спритно, рукою та зубами, хлопчина розмотує лахміття на передпліччі. Останні шари пов'язки, зашкарублі від крові та гною, прилипли до шкіри, але він віддирає край тканини й показує мені побагровіле здуття.

— Бачите,— каже старий.— Ніяк не загоїться. Я вів його до лікаря, коли нас перестріли вояки. Ось і все.

Я і мій гість ідемо назад майданом. Повз нас, повертаючись із дамби, проходять троє жінок з кошиками випраної білизни на головах. Вони

з цікавістю слідкують за нами очима, водночас їхні шиї залишаються напружено непорушними. Сонце пече.

— Ці в'язні — єдині, кого ми схопили за довгий час, — кажу я. — Проста випадковість: зазвичай у нас жодного варвара, якого можна було б вам показати. Цей так званий розбій не надто нам докучає. Поцуплять кілька овець чи відженуть якусь в'ючну тварину від каравану. Ми час від часу проводимо каральні рейди. Ці люди здебільшого з нужденних племен, худоби майже не мають, живуть на землях уздовж річки. Так уже ведеться в їхньому житті. Старий каже, що вони з хлопцем йшли до лікаря. Припускаю, що це правда. Бо хто візьме в набіг старого із хворим хлопчиною?

Я раптом розумію, що заступаюся за них.

— Звісно, напевно не скажеш. Але навіть якщо вони брешуть, яка вам із них користь, оцих сіромах?

Я намагаюся втамувати роздратування, яке спричиняють у мене його критичне мовчання та дешева театральна таємничість темних щитків, що приховують здорові очі. Він іде, склавши перед собою руки, як жінка.

— Проте, — каже він, — я мушу їх допитати. Сьогодні ввечері, якщо це зручно. Зі мною буде помічник. Мені також знадобиться перекладач. Можливо, охоронець? Він розмовляє їхньою?

— Ми тут усі її розуміємо. Моя присутність вам не бажана?

— Вам буде нудно. У нас є сталі процедури, яких ми дотримуємось.

***

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

VI

Уранці на полях іноді трапляються свіжі сліди копит. У кущах, що ростуть на далекій межі ріллі, сторож помічає фігуру, якої, як він заприсягається, не було напередодні та яка зникла ще за день. Рибалки не наважуються вийти на берег до сходу сонця. Їхній улов так зменшився, що вони ледве виживають.

За два дні спільної праці, коли трудилися, не випускаючи зброї з рук, ми зібрали врожай на далеких полях — там, де він уцілів після повені. Зерна вийшло менше чотирьох чашок на день на сім'ю, але краще це, ніж нічого.

І хоча сліпий кінь і далі крутить колесо, що наповнює ємність на березі озера, водою з якої зрошуються міські сади, ми розуміємо, що трубу можуть перебити будь-якої миті, і тому вже почали копати колодязі в місті.

Я переконав містян скопати свої городи й посадити овочі, які спроможні витримати морози. «Головне — знайти способи пережити зиму,— пояснюю я їм.— А навесні неодмінно прийде допомога. А після першої ж відлиги ми посіємо скоростигле просо».

Школу досі закрито, діти працюють на солоних південних затоках озера, ловлячи крихітних червоних ракоподібних, яких багато на мілководді. Ми їх копимо та пресуємо в однофунтові брикети. Вони мають огидний маслянистий смак, і зазвичай ними харчуються тільки рибалки, але не виключено, що до кінця зими ми всі з апетитом їстимемо навіть пацюків і комах.

Уздовж північного валу ми встановили на кілках ряд шоломів і поставили поряд із ними списи. Кожні пів години вздовж ряду проходить дитина й злегка пересуває шоломи. Так ми сподіваємося обдурити пильні очі варварів.

Гарнізон, який заповів нам Мандел, складається з трьох вояків. Вони почергово вартують біля замкнених дверей суду, ігноруючи решту міста, і тримаються окремо.

Я взяв на себе керівництво всіма заходами щодо нашого виживання. Ніхто моїх повноважень не оскаржував. Мою бороду підстрижено, я ношу чистий одяг і фактично відновив законне управління в місті, перерване рік тому приходом Національної гвардії.

Ми мали б рубати й заготовляти дрова, але ніхто не наважується йти в обвуглені ліси вздовж річки, де, як присягаються рибалки, вони бачили свіжі сліди стоянок варварів.

***

Я прокидаюся від стуку у двері мого помешкання. На порозі стоїть вояк із ліхтарем, обвітрений, змарнілий, захеканий, у завеликій шинелі. Він здивовано дивиться на мене.

— Ви хто? — питаю я.

— Де пан ворентофіцер? — віддихуючись, він намагається зазирнути мені за плече.

Друга година ночі. Головну браму відчинили, щоби пропустити карету полковника Джолла, яка стоїть тепер посеред майдану, упираючись голоблею в землю. Кілька чоловіків ховаються з її підвітряного боку від пронизливого вітру. Зі стіни на них дивляться вартові.

— Нам потрібна їжа, свіжі коні, фураж, — каже мій візитер. Він обганяє мене, відчиняє дверцята карети й доповідає:

— Ворентофіцера немає, пане полковнику, він поїхав.

У вікні, у місячному світлі, я встигаю роздивитися самого Джолла. Він теж помічає мене: двері зачиняються, я чую, як ізсередини клацає засув. Крізь скло я бачу, що він сидить у дальньому темному кутку, напруживши шию та відвернувши обличчя. Я стукаю в шибку, але він не реагує. Його підлеглі відштовхують мене.

Камінь, кинутий із темряви, падає на дах карети.

Підбігає ще один з ескорту Джолла.

— Нічого не залишилося,— видихає він.— Стайні порожні, вони забрали всіх коней.

Чоловік, який розпрягав спітнілих коней, починає лаятися. Другий камінь пролітає повз карету й ледь не влучає в мене.

Обидва камені кинули зі стіни.

— Послухайте,— кажу я.— Ви змерзли та втомилися. Ставте коней у стайню, ідіть до казарми, поїжте та розкажіть нам усе. Відколи ви поїхали, не було жодних звісток. Якщо цей божевільний хоче сидіти в кареті всю ніч — хай сидить.

Вони майже не слухають мене: голодні, виснажені чоловіки, які зробили більше, ніж від них вимагав обов'язок, витягнувши цього поліція з лап варварів, вони перешіптуються між собою та знову заходжуються запрягати пару втомлених коней.

Я дивлюся крізь скло на світлу пляму на тлі чорноти — полковника Джолла. Мій плащ здіймається на вітру, я тремчу від холоду та напруги пригніченого гніву. Мене охоплює бажання розбити шибку, простягнути руку та витягнути його крізь зазубрений отвір, побачити, як його плоть чіпляється за гострі краї та рветься, кинути його на землю та розтоптати в місиво.

Немов відчувши енергію цього кровожерного наміру, він неохоче повертається до мене обличчям. Потім перехилиється через сидіння й дивиться на мене крізь скло. Його обличчя якесь оголене, ніби вимите, можливо, так здається в блакитному місячному світлі, або ж це через фізичне виснаження. Я дивлюся на його бліді високі зализини. Спогади про м'які материнські груди, про те, як рвався в нього з рук його перший повітряний змій, а також про ті інтимні жорстокості, за які я його зненавидів, одночасно уживаються в цьому черепі.

Він дивиться на мене зсередини, його очі нишпорять по моєму обличчю. Темних лінз на них немає. Цікаво, він теж мусить придушувати в собі бажання простягнути руку, учепитися в мене, виколоти мені очі уламками скла?

У мене є для нього урок, над яким я довго розмірковував. Я вимовляю слова дуже чітко та спостерігаю, як він читає їх по моїх губах:

— Зло, що ховається в нас, ми маємо чинити собі,— кажу я. Я киваю й киваю, намагаючись донести до нього цю думку.— Не іншим,— кажу я. Я повторюю ці слова, указуючи пальцем на себе та на нього. Він стежить за моїми губами, його тонкі губи ворухнуться, повторюючи за мною чи, можливо, просто передражняючи мене, не знаю. Ще один камінь, важчий, можливо, цеглина, з гуркотом падає на карету. Джолл здригається, коні рвучко смикаються на місці.

Хтось біжить до карети.

— Їдьмо! — кричить він на ходу, проштовхується повз мене та грюкає у двері карети. Його руки зайнято хлібинами.— Треба їхати! — Полковник Джолл відчиняє, і вояк кидає хлібини всередину. Двері зачиняються.— Швидше! — кричить він. Карета рушає з місця, ресори стогнуть.

Я хапаю вояка за руку.

— Зажди-но, зажди! — кричу я.— Я тебе не відпущу, аж поки скажеш, що сталося!

— Хіба ви не бачите? — кричить він, відбиваючи мої руки. Я ще заслабкий, тому, щоби зупинити вояка, мені доводиться стиснути його в обіймах.

— Скажи і можеш іти! — задихаючись кажу я.

Карета під'їжджає до воріт. Двоє вершників уже проїхали крізь них, інші пішки біжать позаду. Із темряви в карету летить каміння, лунають крики та прокльони.

— Що ви хочете знати? — запитує вояк, облишивши пручатися.

— Де всі інші?

— Зникли. Розбрелися. Хто куди. Я не знаю, де вони. Ми самі ледь знайшли дорогу. Триматися разом було неможливо.

Його товариші зникають у ночі, і він знову починає пручатися.

— Пустіть мене! — ридає він. Але він не дужчий за дитину.

— Хвилину. Як же варвари спромоглися таке з вами зробити?

— Ми замерзли в горах! Ми голодували в пустелі! Чому нам не сказали, що все буде так? Вони з нами не билися — вони завели нас у пустелю, а потім зникли!

— Хто вас завів?

— Та вони — варвари! Вони заманювали нас далі й далі, а ми ніяк не могли їх наздогнати. Вони забирали тих, хто відставав, а вночі різали прив'язь і крали наших коней, вони не виходили битися з нами!

— То ви не витримали й повернулися додому?

— Так!

— І ти гадаєш, що я в це повірю?

Він розпачливо дивиться на мене.

— Нащо мені брехати?! — кричить він.— Я не хочу відстати від своїх, от і все! — Він виривається від мене і, прикривши голову руками, вибігає крізь браму в темряву.

***

На майданчику для третього колодязя роботи припинилися. Деякі копачі вже пішли додому, решта стоїть і чекає наказів.

— Що таке? — питаю я.

Вони показують на кістки, що лежать на купі свіжовикопаної землі — дитячі кістки.

— Тут, мабуть, була могила,— кажу я.— Дивне місце для могили.— Ми стоїмо на пустирі за казармою, між нею та південною стіною. Кістки старі, вони вже ввібрали в себе колір червоної глини.— Що думаєте робити? Якщо хочете, можемо знову почати копати ближче до стіни.

Вони допомагають мені спуститися. Стоячи по груди в ямі, я прошкрябую глину навколо щелепної кістки, що вмурована в стіну.

— Ось і череп,— кажу я. Але ні — вони показують мені інший, який уже викопали.

— Гляньте під ноги,— каже їхній головний.

В ямі надто темно, щоби щось побачити, але коли я легенько вдаряю сапкою, то натрапляю на щось тверде; мої пальці підказують мені, що це кістка.

— Їх не поховали як слід,— каже він, сівши навпочіпки на краю ями.
— Просто поклали одне на одного бозна-коли.

— Так,— кажу я.— Тут, напевно, не можна копати?

— Не можна,— каже він.

— Тоді треба все засипати й почати знову, ближче до стіни.

Він мовчить. Простягає руку та допомагає мені вилізти. Усі навколо також мовчать. Я мушу скинути кістки назад і згребти в яму першу землю, перш ніж вони беруться за лопати.

***

Уві сні я знову стою в ямі. Земля сира, темна вода збирається на дні, під ногами хлюпає, мені доводиться докладати зусиль, щоби витягнути їх.

Я обмацую поверхню, шукаючи кістки. Моя рука піднімає куточок джутового мішка, чорного, зітлілого, який розсипається між моїми пальцями. Я знову занурюю руку в багно. Виделка, зігнута й потьмяніла. Мертвий птах — папуга; я тримаю його за хвіст, облізле пір'я звисає, мокрі крила опущені, очниці порожні. Коли я відпускаю його, він зникає під водою без жодного сплеску. «Отруйна вода,— думаю я.— Слід бути обережним і не пити тут. Не можна торкатися правою рукою до рота.

***

У мене не було жінки відтоді, як я повернувся з пустелі. Але тепер, у цей найбільш недоречний час, мій сексуальний потяг знову починає заявляти про себе. Я погано сплю і вранці прокидаюся з упертою ерекцією, що як гілка стирчить з мого паху. Це не має нічого спільного з бажанням. Лежачи в зім'ятому ліжку, я марно чекаю, коли все минеться. Намагаюся викликати в пам'яті образ дівчини, яка ніч у ніч спала тут зі мною. Я бачу, як вона стоїть босоніж у своїй сорочці, однією ногою в тазику, чекає, поки я її помию, рука спирається на моє плече. Я намилюю міцну литку. Вона стягує сорочку через голову. Я намилюю її стегна, потім відкладаю мило вбік, обіймаю її стегна, труся лицем об її живіт. Я відчуваю запах мила, тепло води, тиск її рук.

З глибини цього спогаду я простягаю руку, щоби торкнутися себе.
Жодної реакції. Це схоже на дотик до власного зап'ястя: так, це теж частина мене, але вона тверда, зацімлена, без власного життя.
Намагаюсь її оживити, але марно — я нічого не відчуваю.
«Я втомився»,— кажу я собі.

Годину я сиджу в кріслі й чекаю, коли цей набряклий кров'ю стрижень опадє. Урешті-решт це стається. Тоді я одягаюсь і йду.

Уночі все повторюється: стріла, що ростє з мене, знову вказує в нікуди.
Я ще раз намагаюсь нагодувати її образами, але жодного живого відгуку не відчуваю.

— Спробуйте хлібну плісняву та молочний корінь,— радить травник.
— Можливо, це допоможе. Якщо ні, приходьте до мене знову. Ось вам молочний корінь. Подрібнюйте його та змішуйте з пліснявою й невеликою кількістю теплої води до стану каші. Приймайте по дві ложки після їжі. Це дуже неприємно, дуже гірко, але будьте певні, це вам ніяк не зашкодить.

Я плачу йому сріблом. Мідні монети ніхто, крім дітей, брати вже не хоче.

— Але скажіть,— питає він,— навіщо такому здоровому чоловікові, як ви, убивати свої бажання?

— Це не має нічого спільного з бажаннями, батьку. Це просто подразнення. Закляклість. Як ревматизм.

Він посміхається. Я посміхаюсь у відповідь.

— Ваша крамниця, мабуть, єдина в місті, яку вони не пограбували,— кажу я.

Це не крамниця, а лише ніша в стіні під навісом, з рядами вкритих пилом банок і підвішеними до гачків корінцями та пучками сухої трави — зіллям, якими він лікує містян уже протягом п'ятдесяти років.

— Так, мене вони не чіпали. Вони пропонували мені піти задля мого ж добра. «Варвари підсмажать твої яйця та з'їдять»,— так вони казали, це їхні слова. Я відповів: «Я тут народився, тут і помру, і нікуди не піду». Тепер вони пішли, і без них, я скажу, краще.

— Це так.

— Спробуйте молочний корінь. Якщо не допоможе, повертайтеся.

Я п'ю гіркий відвар та їм якомога більше салату, бо він, кажуть, забирає чоловічу силу. Але роблю я все це мимохіть, розуміючи, що хибно тлумачу те, що зі мною відбувається. Я вирішую зазирнути до Май. Корчма зачинилася, бо клієнтів майже не стало; тепер Май приходить допомагати матері в казармі. Я застаю її на кухні, вона вкладає дитину спати в ліжечко поряд із піччю.

— Мені до душі ваша велика стара піч,— каже вона.— Вона тримає тепло годинами. Таке приємне тепло.

Вона заварює чай, ми сидимо за столом і дивимося крізь решітку на вугілля, що повільно тліє.

— Хотіла б я пригостити вас чимось смачненьким,— каже вона,— але вояки обчистили комору, майже нічого не залишилося.

— Я хочу, щоби ти піднялася зі мною нагору,— кажу я.— Можеш залишити дитину тут?

Ми з нею давні друзі. Багато років тому, ще до того, як удруге вийшла заміж, вона бувала в мене після обіду.

— Я не хочу його залишати,— каже вона.— Що як він прокинеться сам?

Тож я чекаю, доки вона загорне дитину, а потім піднімаюся за нею сходами: ще молода жінка, але вже обважніла, з безформними широкими стегнами. Я намагаюся пригадати, чи добре мені було з нею, але не можу. У ті часи мені було добре з усіма жінками.

Вона кладе дитину на подушки в кутку, щось мугикає до неї, аж поки та знову засинає.

— Це тільки на одну-дві ночі,— кажу я.— Усе скоро закінчиться. А поки треба жити як можемо.

Вона скидає панталони, топчеться по них, наче кінь, і приходить до мене в одній сорочці. Я задуваю лампу. Власні останні слова залишили в моїй душі смуток.

Вона зітхає, коли я вхожу в неї. Я труся щокою об її щоку. Намацую її груди; вона прикриває мою руку долонею, погладжує та відсуває вбік.

— Трохи болить,— шепоче вона.— Дитина натерла.

Я досі підшукую якісь слова, але розумію, що кульмінація близько — далека, легка, наче підземний поштовх на іншому кінці світу.

— Це ж твоя четверта дитина? — Ми лежимо поруч під укривалом.

— Так, четверта. Одна померла.

— А батько? Він допомагає?

— Залишив трохи грошей. Він із військом.

— Я впевнений, що він повернеться.

Я відчуваю її заспокійливу вагу поруч.

— Я сильно прив'язався до твого старшого хлопчика,— кажу я.— Він носив мені їжу, коли я сидів у в'язниці.

Ми деякий час лежимо мовчки. Потім у мене починає паморочитися в голові. Я виринаю зі сну під обривок тріскотливої рулади, що виринається з мого горла,— чоловічого хропіння.

Вона підводиться.

— Мені треба йти,— каже вона.— Не можу заснути. Яюсь тут порожньо, і всю ніч щось скрипить.

Я спостерігаю за рухами її тьмяної постаті, доки вона одягається та бере на руки дитину.

— Можна запалити лампу? — питає вона.— Боюся впасти на сходах. А ви спить. Уранці я принесу вам сніданок, якщо ви не проти пшоняної каші.

***

— Мені вона дуже подобалася,— каже Май.— Нам усім подобалася. Вона ніколи не скаржилася, завжди робила те, що просили, хоча я знаю, що в неї боліли ноги. Вона була привітна. Поруч із нею завжди було з чого посміятися.

Знову я лежу, байдужий, як колода. Вона схилилася наді мною: її великі руки погладжують мою спину, стискають мої сідниці. Настає кульмінація: наче іскра, що промайнула далеко над морем і миттєво згасла.

Дитина починає пхінкати. Вона відривається від мене та встає. Велика й гола, вона ходить туди-сюди плямою місячного світла з немовлям на плечі, поплескує його, щось йому наспівує.

— За хвилину він засне,— шепоче вона. Я вже майже сплю, коли чую, як її прохолодне тіло знову вмощується біля мене, а губи торкаються моєї руки.

***

— Не хочу думати про варварів,— каже вона.— Життя надто коротке, щоби перейматися майбутнім.

Мені нема чого сказати.

— Ти зі мною не щасливий,— каже вона.— Я знаю, що тобі зі мною не подобається. Ти завжди десь не тут.

Я чекаю, що вона скаже далі.

— Вона казала мені те саме. Казала, що ти десь в іншому місці. Вона не була спроможна тебе зрозуміти. Вона не знала, чого ти від неї хочеш.

— Я не знав, що ви були такі близькі.

— Я часто бувала тут, на кухні. Ми розповідали одна одній про все, що на душі. Іноді вона плакала, плакала, плакала. Ти робив її дуже нещасною. Ти про це знав?

Її слова немов відчиняють двері, з яких на мене дме вітер цілковитого спустошення.

— Ти нічого не розумієш,— хрипко кажу я. Вона знизує плечима. Я пояснюю.— У цій історії є багато чого, про що ти не знаєш і про що вона не могла тобі розповісти, бо сама не знала. Я не хочу зараз про це говорити.

— Це не моя справа.

Ми мовчимо, гадаючи про дівчину, яка зараз спить десь далеко під зорями.

— Можливо, коли варвари прискачуть сюди,— кажу я,— вона буде з ними.— Я уявляю, як вона риссю в'їжджає у відчинену браму на чолі загону вершників, випростана в сідлі, із сяючими очима — провісниця, поводитир, що вказує товаришам, куди їхати в цьому чужому місті, де вона колись жила.— Тоді все буде інакше.

Ми лежимо в темряві та думаємо.

— Мені страшно,— каже вона.— Мені страшно думати, що з нами буде. Я стараюся сподіватися на краще й жити одним днем. Але часом, як уявлю, що може статися, клякну від страху. Я не знаю, що робити.

Я думаю тільки про дітей. Що буде з дітьми? — Вона сідає в ліжку.—
Що буде з дітьми? — з люттю в голосі питає вона.

— Вони їх не скривдять,— кажу я.— Вони нікого не скривдять.

Я погладжую її волосся, заспокоюю, міцно притискаю до себе, аж поки знову настає час годувати дитину.

***

Вона каже, що їй краще спиться внизу, на кухні. Вона почувається безпечніше, коли прокидається й бачить сяйво вугілля на решітці. А ще їй добре, коли дитина в ліжку з нею. А ще буде краще, якщо її мати не знатиме, де вона проводить ночі.

Я теж відчуваю, що це була помилка, і вже не ходжу до неї. Я сплю сам, і мені бракує запаху чебрецю та цибулі, якими пахнули кінчики її пальців. Вечір чи два мене огортає легкий, швидкоплинний смуток, а потім я починаю забувати.

***

Я стою посеред майдану, спостерігаючи за наближенням бурі. Небо поступово бліднішає, воно матово-біле й тільки на півночі повите рожевими смугами. Охристі дахи будинків виблискують, повітря починає світитися, осяяне місто, що не відкидає тіней, по-особливому прекрасне в ці останні миті.

Я піднімаюся на стіну. Серед озброєних манекенів стоять люди та вдивляються в обрій, де вже закипає величезна хмара пилу й піску. Усі мовчать.

Сонце робиться мідним. Човни покинули озеро, птахи замовкли. Настає цілковита тиша. А потім налітає вітер.

У прихистку своїх домівок, із зачиненими вікнами та приставленими до дверей брусами, у дрібному сірому пилі, що вже просіюється крізь дах і стелю, осідає на кожній поверхні, плівкою вкриває питну воду та скрипить на зубах, ми сидимо й гадаємо про наших ближніх просто неба, які в таку пору не мають іншого виходу, окрім як повернутися спиною до вітру й терпіти.

***

Вечорами годину-дві, які можу собі дозволити провести біля каміна, перш ніж згорять дрова і я буду змушений заповзти в ліжко, присвячую своїм давнім захопленням: лагоджу, як удається, футляри з камінням, що їх знайшов розбитими й розкиданими в садку біля суду, і знову граюся з розшифруванням стародавніх написів на дощечках із тополі.

Видається правильним, щоби на знак пошани до людей, які колись населяли ті руїни в пустелі, ми теж записали історію нашого поселення й поховали її під стінами свого міста, аби зберегти її для нащадків; і хто, як не останній міський суддя, здатен найкраще викласти цю історію. Та коли я сідаю за письмовий стіл, загорнувшись від холоду у свою велику стару ведмежу доху, з однією свічкою (бо свічкове сало теж нормоване) і стосом поживклих документів під руками, розумію, що починаю писати не літопис форпосту Імперії чи розповідь про те, як провели свій останній рік його жителі, намагаючись зберегти душевний спокій в очікуванні варварів.

«Усіх, хто побував у цій оазі,— пишу я,— не могла не вразити чарівність тутешнього життя. Ми жили в часі, хід якого позначався зміною пір року, сівбою та жнивами, прильотами й відльотами водоплавних птахів. Ми жили в єдності із зорями. Якби нам знати, що від нас вимагається, ми погодилися б з усім, аби й надалі тут жити. Бо це був рай на землі».

Я довго дивлюся на складене мною виправдувальне слово. Було би прикро дізнатися, що дощечки з тополі, на які я витратив стільки часу,

містять таке ж лукаве, таке ж двозначне, таке ж гідне осуду послання, як і це.

Можливо, наприкінці зими, гадаю я, коли нас по-справжньому гризтиме голод, коли ми змерзнемо та ослабнемо, або коли варвар справді зупиниться біля наших воріт, я таки відкину позерство чиновника з літературними амбіціями та почну говорити правду.

Я подумки кажу собі: «Я хотів жити поза історією. Я хотів жити поза тією історією, яку Імперія нав'язує своїм підданим, навіть тим, що заблукали. Я ніколи не бажав, щоби варвари жили під тягарем історії Імперії. То чому я маю цього соромитися?»

Я подумки кажу собі: «Я пережив насичений подіями рік, але досі розумію в ньому не більше, ніж новонароджене немовля. З усіх мешканців цього міста я найменше годжуся для написання епітафії. Нехай це краще зробить наш коваль, у криках якого завжди доста гніву та відчаю».

Я подумки кажу собі: «Та щойно варвари скуштують хліба, свіжого хліба й шовковичного варення, хліба та агрусового варення, вони схиляться на наш бік. Вони зрозуміють, що не спроможні жити без уміння чоловіків, які знають, як вирощувати культурні злаки, і вправності жінок, які знають, що робити з благодатними плодами землі».

Я подумки кажу собі: «Коли якось люди прийдуть сюди й почнуть копатися в руїнах, їх більше цікавитимуть реліквії з пустелі, аніж те, що здатен залишити після себе я. І це справедливо». (Тож я проводжу вечір, одну за одною вкриваючи дощечки льняною олією та загортаючи їх у промаслену тканину. Коли вщухне вітер, обіцяю я собі, я піду та закопаю їх там, де знайшов.)

Я подумки кажу собі: «Було щось, що пильно дивилося мені в очі, а я досі не бачу, що саме».

***

Вітер ущух, і ось уже з неба, укриваючи білим дахи будинків, плавно падає перший сніг. Увесь ранок я стою біля вікна й дивлюсь, як сніжить. Коли я йду подвір'ям казарми, сніг уже завглибшки кілька дюймів і таємничо поскрипує під моїми ногами.

Посеред майдану граються діти, ліплячи сніговика. Намагаючись їх не сполохати, сповнений незрозумілої радості, наближаюся до них крізь сніг.

Вони не тривожаться, вони надто заклопотані, щоби глянути в мій бік. Вони вже зробили великий круглий тулуб і тепер ліплять кулю голови.

— Хтось там, принесіть щось для рота, носа та очей,— наказує хлопчик, що всім керує.

Мені спадає на думку, що сніговикові потрібні ще й руки, але я не хочу втручатися.

Діти ставлять голову на тулуб і ліплять до неї камінчики на місце очей, вух, носа та рота. Один із хлопчиків вінчає її своєю шапкою.

Що ж, непоганий вийшов сніговик.

Але це зовсім не те, що я сподівався побачити. Я йду та, як часто тепер зі мною буває, почуваюся по-дурному, наче людина, що давно заблукала, але вперто прямує дорогою, яка, можливо, не веде нікуди.

КУПИТИ